

Identyfikacja Teonanácatl, narkotycznego podstawczaka Azteków

(*The Identification of Teonanacatl, a Narcotic Basidiomycete of the Aztecs*)

by

Richard Evans Schultes

From **Botanical Museum Leaflets of Harvard University**
Plantae Mexicanae II
Cambridge, Massachusetts, February 21, 1939 Vol. 7, No. 3

wersja ang. <http://www.en.psilosophy.info/zsvkacabacgcamglchascyar>

original source: http://www.samorini.it/doc1/alt_aut/sz/schultes-identification-of-teonanacatl.pdf

backup source: <http://www.psilosophy.info/resources/schultes-identification-of-teonanacatl.pdf>

[tłumaczenie: cjuchu]

Spis Treści:

I. Wprowadzenie

II. Identyfikacja teonanácatl

III. Tło historyczne teonanácatl

IV. Podsumowanie

BIBLIOGRAFIA

I. Wprowadzenie

Dociekania zajmujące się narkotykami roślinnymi, intoksykantami, i truciznami stosowanymi przez ludy prymitywne zawierają badania obejmujące niektóre z najbardziej podstawowych cech kulturowych. Rośliny narkotyczne Nowego Świata szczególnie przyciągają powszechną uwagę przy jednoczesnym stymulowaniu zainteresowania naukowego. W kontekście tym rozwija się obszerna literatura etnobotaniczna i etnofarmakologiczna. Ostatnie badanie antropologiczne (13) podsumowało pokrótce niektóre informacje dotyczące pierwotnych zastosowań wielu narkotyków i podkreśliło znaczenie antropologii teoretycznej prawidłowo zidentyfikowanego i dokładnie przebadanego materiału etnobotanicznego. W rzeczywistości, podsumowanie to, oraz inne niedawne prace, wyraźnie podkreśliły potrzebę, jak również pożądalność dalszych dociekań botanicznych i etnologicznych odnośnie narkotyków roślinnych, ich zastosowań, oraz ich znaczenia.

Narkotyki roślinne Meksyku są wyjątkowo interesujące, ponieważ często dostępne są staranne zapiski z ich zastosowań w czasie Hiszpańskiego Podboju. Dlatego możliwe jest porównanie ich przeszłych zastosowań z zastosowaniami współczesnymi. Jednakże dla jakiegokolwiek badania tego rodzaju fundamentalne jest dokładne botaniczne prześledzenie zastosowań roślinnych wśród współczesnych Indian meksykańskich oraz krytyczne przebadanie wcześniejszych zapisków etnobotanicznych.

Botaniczna i antropologiczna literatura zawiera wiele odniesień do grzyba, który był stosowany jako narkotyk przez niektórych Indian z Meksyku. Aztekowie i Cziczimekowie byli najwcześniejszymi odnotowanymi użytkownikami tych grzybów, które nazywali *teonanácatl*. Jednak przez kilka wieków, tożsamość *teonanácatl* pozostawała niejasna. Powtarzające się wzmianki odnośnie tego dezorientowały badaczy biologicznych i antropologicznych, ponieważ dzięki starannym poszukiwaniom nie udało się ujawnić żadnego meksykańskiego grzyba posiadającego właściwości stosowane do wywołania narkozy. Zasugerowano, że raporty, które łączą *teonanácatl* z grzybem są mylące lub błędne, choć źródła z których pochodzą są pod innymi względami pewne i wiarygodne.

Zarówno z botanicznego jak i etnologicznego punktu widzenia, wiedza o tożsamości *teonanácatl* powinna dowodzić wartości. Ponadto, poprawna identyfikacja tej narkotycznej rośliny staje się pożądana i konieczna,

ponieważ wśród botaników i antropologów szerokie poparcie zyskała oczywista identyfikacja błędna.

II. Identyfikacja teonanacatl

Latem 1938, rozpocząłem badania etnobotaniczne wśród Indian Mazateków z północnowschodniego Oaxaca i dowiedziałem się, że grzyb, zidentyfikowany następnie jako *Paneolus campanulatus* L. var. *sphinctrinus* (Fr.) Bresadola¹, był stosowany jako narkotyk.

W 1937, dr Bias Pablo Reko, mój współkolekcjoner w Oaxaca, wysłał mi kilka kawałków grzyba, który jak stwierdził był stosowany jako narkotyk przez Indian Otomi z Puebla i regionów przyległych. Niestety, okazy te były słabo zakonserwowane, lecz są one zakwalifikowane do rodzaju *Paneolus* i należą do powiązanego, jeśli nie tego samego gatunku co te, które zebrano w Oaxaca.

Johnson (9) informuje, że mazateccy *brujos* (znachorzy) stosują trzy rodzaje grzybów; ich nazwy przedstawia jako *steyi* i *tsami-yé*, *tsamikíshu*, oraz *tsamikindí*. Choć botaniczne identyfikacje nie zostały przeprowadzone, prawdopodobnie wszystkie są gatunkami *Paneolus*, być może *P. campanulatus* var. *sphinctrinus* i jego bliskimi krewnymi *P. campanulatus* L. oraz *P. papilionaceus* Fr.

Gdy zabezpieczony został rozpoznawalny okaz grzyba i gdy uzyskano wystarczającą ilość informacji dotyczących jego stosowania, stało się oczywiste, że *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* był *teonanacatl* starożytnych Azteków.

Paneolus campanulatus Linnaeus var. *sphinctrinus* (Fries) Bresadola Iconographia Mycologica (1931) t. 894.

Agaricus (Paneolus) sphinctrinus Fries Epicrisis systematis mycologici seu synopsis Hymenomycetum (1836-1838) 235-236.

Oto opis Bresadola:

"Pileus carnosulus, parabolicus, obtuse acuminatus, opacus, levis, udus, glaber, fuligineo-nigricans, sicco olivaceo-lividus vel fuliginus, subsericeus, 1½-2½ cm. altus latusque, velo albo primitus dentato-appendiculatus; lamellae subconfertae, postice adnatae, cinereo-nigricantes, atro-maculatae, acie concolores; stipes fistulosus, cylindraceo-filiformis, aequalis, fuligineo-griseus, apice albopruinosus, deorsum rufescens, basi albo-floccosus, 5-8 cm. longus, 1½-2½ mm. crassus; caro tenuis, dilute umbrina, inodora et insapora; sporae sublimoniformes, fusco-atrae, opacae, leves, 14-18 - 9-12 µ; basidia clavato-capitata, 25-30 - 12 - 14 µ; cellulae aciei lamellarum cylindraceae, 50-60 - 6-7 µ."

MEKSYK: w podmokłych miejscach na łąkach podczas silnych deszczów, Huautla de Jiménez, Oaxaca, 27 lipiec 1938, *Richard Evans Schultes & Blas Pablo Reko 231*, Kolekcje Botanicznego Muzeum Harvarda (Economic Botany) Nr 5548.

POWSZECHNE NAZWY: Aztecka - *nanacatl* ("grzyb"), *teonanacatl* ("święty grzyb"), *quauhtlanacatl* ("dziki grzyb"); Mazatec - *t-ha-na-sä* (znaczenie nieznane), *she-to* ("grzyb pastwiskowy"), *to-shka* ("grzyb upajający"); Otomi - nieznane.

Egzemplarze z Oaxaca, na których bazuje ta identyfikacja *teonanacatl*, ściśle zgadzają się z odmianą *Paneolus campanulatus* L., która została zrobiona poprzez zredukowanie *Agaricus (Paneolus) sphinctrinus* Fr. do rangi odmianowej. Brak im jednak wyraźnej krawędzi obwieszona pozostałościami zasnówki, która jest wymieniona przez Bresadola (8). Grzyby są małe, nigdy nie mają więcej niż 10 cm wysokości. Ciemnobrązowy trzon jest walcowaty, lekko zwężający się, oraz bardzo smukły i mierzy od jednego do dwóch milimetrów średnicy; ciemny kolor trzonu służy wyodrębnieniu tego gatunku od blisko spokrewnionego *Paneolus papilionaceus* Fr. Kapelusz, trzy centymetry średnicy i pół centymetra wysokości, jest zazwyczaj nieco stożkowy (idealnie

1. Chciałbym wyrazić moje podziękowania dr Davidowi Linderowi z Herbarium Farlow, Uniwersytetu Harvarda, który potwierdził identyfikację polowe i udzielił dalszego wsparcia taksonomicznego.

półkulisty u kilku okazów), nieznacznie szpiczasty, i ma jasny, żółtawobrazowy kolor. Blaszki są nakrapiane i mają ciemny brązowawo czarny kolor. Zarodniki wahają się od 12-15 x 7,5-8,3 μ i są czarne. Grzyb ten, i jego bliscy krewni, *Paneolus campanulatus* L. i *Paneolus papilionaceus* Fr. są niezwykle powszechni, występują na wszystkich głównych kontynentach.

Wśród mazateckich Indian, *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* jest regularnie stosowany przez niektórych członków plemienia jako narkotyku. Roślina nie wydaje się powszechna w kraju Mazateków. Rośnie na pastwiskach i otwartych polach w czasie pory deszczowej od czerwca do września. Ci którzy ją stosują poszukują jej z zapalem, zbierając i susząc do przyszłego użytku. Ponieważ grzyb jest uważany za na wpół święty, ciężko go kupić. Zazwyczaj dawany jest jako prezent.

Paneolus campanulatus L. var. *sphinctrinus* (Fr.) Bresadola

Wśród Mazateków istnieją zawodowi dywinatorzy, którzy zarabiają na życie usiłując lokalizować skradzioną własność, odkrywać sekrety, i dawać porady dzięki upojeniu grzybowemu. Narkotyku jest brany by wywołać półświadomy stan, któremu towarzyszy łagodne delirium. Niespójne wypowiedzi dokonywane podczas upojenia są interpretowane jako prorocze lub napominawcze. Co ciekawe, odpowiada to stosowaniu oliuqui (nasiona *Rivea corymbosa* (L.) Hall. f.), narkotyku z powojowatych, który wciąż jest stosowany w niektórych częściach Oaxaca, i różnych gatunków *Datura*, które są bardzo szeroko stosowane do wywoływania delirium, które uważa się, że pomaga w dywinacji i guślarstwie.

Zawodowi dywinatorzy mazateccy przechowują najwyraźniej duże ilości tych grzybów na użytek przez cały rok, gdyż dawki uważane za wymagane dla upojenia są duże. Nie można się było dowiedzieć, czy dywinatorzy ci praktykują swą sztukę wyłącznie z *Paneolus*, lub czy są także ogólnymi *curanderos* (zielarzami). Mawia się, że szybko się oni starzeją, prawdopodobnie z powodu częstego spożywania nieznacznie trującego *Paneolus*: starość jest widoczna w wieku trzydziestu pięciu lat.

Dawki, które Indianie stosują zależą od wzrostu i wieku osoby. Zazwyczaj wystarczy piętnaście grzybów do wywołania pożądanego efektu, lecz sprawozdawane są większe dawki. Przedawkowania piętnastu lub szesnastu grzybów skutkują zatruciem, natomiast mówi się, że nieprzerwane stosowanie nadmiernych ilości wytwarza trwałą obłąd. Nie można było stwierdzić, czy jest to prawdą, czy nie.

Według indiańskich opisów, upojenie trwa około trzech godzin. Wkrótce po spożyciu grzybów, doświadczane jest ogólne odczucie podekscytowania i dobrego samopoczucia. Po tym stanie podekscytowania następuje w

ciągu godziny, wesołość, niespójna mowa, a później, towarzyszą im fantastyczne wizje o jaskrawych kolorach, podobne do wizji charakterystycznych dla intoksykacji pejotlowej (*Lophophora williamsii* (Lem.) Coulter).

Paneolus jest znany jako nieco trujący i narkotyczny. Nie znam prymitywnych ludów oprócz meksykańskich Indian, które wykorzystują właściwości grzyba z tego rodzaju do intoksykacji. Efekty *Paneolus* zostały przebadane (5, 6, 12) a objawy intoksykacji są podobne do objawów intoksykacji alkoholowej. Ford (6) podzielił zatrucie grzybowe na pięć kategorii: rodzaj choleryformiczny (*Amanita phalloides* (Fr.) Quel.); rodzaj wpływający na nerwy, w którym występują konwulsje i śpiączka, skutkujący często śmiercią, (*Amanita muscaria* (L.) Pers. i inne formy zawierające muskarynę); rodzaj żołądkowo-jelitowy, który jest rzadko śmiertelny; rodzaj rozpuszczający krew; i rodzaj mózgowy. Intoksykacja *Paneolus* przynależy do ostatniej kategorii zatruć. Charakteryzuje się ona podekscytowaniem, fantastycznymi halucynacjami wzrokowymi, poczuciem spokoju i dobrego samopoczucia, brakiem koordynacji mięśniowej, sennością, chwiejnym chodem lub trudnością chodzenia, nadwyżkami emocjonalnymi, śmiechem, niespójną i niekontrolowaną mową, oraz rozszerzeniem źrenic. Efekty po spożyciu są zawsze krótkotrwałe.

Istotne znaczenie ma to, że opis intoksykacji *Paneolus* według Douglasa (5) i Kriegera (12) jest praktycznie identyczny z podawanym przez Indian mazateckich i z opisami znalezionymi we wczesnych relacjach hiszpańskich ze stosowania *teonanácatl* wśród Azteków.

III. Tło historyczne teonanácatl

Pierwsza próba zidentyfikowania *teonanácatl* botanicznie została podjęta w 1915 roku, gdy Safford (18, 19) opublikował swoje wnioski, że tak zwany "grzyb" był w rzeczywistości częścią kaktusa *Lophophora williamsii* (Lem.) Coulter, i pomimo licznych niezależnych raportów i opisów w literaturze, nie był grzybem.

Po starannym przebadaniu egzemplarzy zielnikowych, Safford'owi nie udało się znaleźć meksykańskiego grzyba o narkotycznych lub intoksykacyjnych właściwościach. Safford (19) stwierdza: "Trzy wieki badań nie ujawniły endemicznego grzyba stosowanego jako intoksykant w Meksyku, ani grzyb taki nie jest wspominany zarówno w pracach mikologicznych jak i farmakologicznych; jednak nawet teraz panuje przekonanie, że istnieje meksykański grzyb narkotyczny...". To skłoniło go do poszukiwania czegoś wśród innych roślin i produktów roślinnych, co wcześnie pisarze lub Indianie mogli pomylić z suszonym grzybem. Uważał, że suszona, brązowa, dyskoidalna główka (pączek meskalowy) bezigłowego kaktusa pejotl (*Lophophora williamsii*) przypominała "suszony grzyb tak bardzo, że na pierwszy rzut oka, zmyli nawet mikologa" (19). Pejotl był stosowany przez Azteków jako narkotyk religijny podczas tego samego okresu, a objawy intoksykacji były opisywane jako nieco podobne, zwłaszcza w wytwarzaniu fantastycznych halucynacji wzrokowych. Należy jednak podkreślić, że w rzeczywistości istnieje niewielkie podobieństwo w wyglądzie między pączkami meskalowymi a suszonymi kapeluszami Podstawczaków: to prawda, że zeschnięte korony *Lophophora williamsii* przybierają brunatny kolor suszonego grzyba, lecz górną powierzchnię suszonych główek kaktusa gęsto pokrywa gruba wyściółka rozmieszczonych blisko siebie kępek jedwabistych włosków, natomiast na dolnej powierzchni wyraźnie widoczny jest obszar włóknistonaczyniowy. Dlatego wydaje się nieprawdopodobne, że to historycy czy Indianie zostali zmyleni przez powierzchowne podobieństwo kolorów.

Jednakże Safford (18, 19) oparł swe wnioski: 1) na pozornej nieobecności w Meksyku narkotycznych lub intoksykacyjnych grzybów i 2) na rzekomym podobieństwie między pączkami meskalowymi a suszonymi grzybami. Doszedł on do wniosku, że azteckim Indianom, którzy zbierali do użytku zarówno *peyote* jak i *teonanácatl*, a których wiedza botaniczna i zdolności obserwacyjne były głębokie, nie udało się rozpoznać twardych, pomarszczonych, brązowych pączków meskalowych jako części miękkiego sukulentu, zielonego pejotlu z pustyni. Założył on, że to pierwsze nazywali *teonanácatl*, a to drugie *peiotl*.

Ponadto, Safford miał do dyspozycji wiele szczegółowych opisów wczesnych pisarzy piszących o Meksyku. Nie udało mu się jednak dostrzec w nich żadnego zdecydowanego zaprzeczenia swej identyfikacji *teonanácatl*. Jak trafnie stwierdził La Barre (14): "Safford identyfikuje te dwie rzeczy dzięki dość przypadkowemu zastosowaniu swego dowodu i dziwi się konsekwentnym zaprzeczeniom jego przypuszczenia oferowanym przez wszystkich wczesnych pisarzy hiszpańskich. Stwarza sprzeczność zakładając, że Aztekowie nie rozpoznawali suszonego, dyskoidalnego pączka jako tej samej rośliny co zielony kaktus; pomimo przytłaczającego etymologicznego dowodu, przypuszcza, że ten pierwszy nazywali 'teonanácatl' a ten drugi 'peyotl'".

Większość pracy wykonanej przez Safforda przy identyfikacji ważnych i interesujących ekonomicznie roślin starożytnego Meksyku była znakomita. Nic więc dziwnego, że pracownicy byli skłonni zaakceptować jego podejście do *teonanacatl*. Błędna identyfikacja Safford'a została niestety zaakceptowana i dość mocno zakorzeniła się w literaturze zarówno botanicznej jak i antropologicznej.

Jeszcze do niedawna, nie stawiano żadnych publikowanych zarzutów wobec identyfikacji Safford'a. Jednakże doktor Bias P. Reko od początku utrzymywał, że pejotl i *teonanacatl* nie były identyczne. Reko przez ponad ćwierć wieku przeprowadzał dość intensywne kolekcjonowanie botaniczne i badania antropologiczne kilku rodzajów w Meksyku. Z własnego doświadczenia i dzięki wierze w rzetelność wczesnych raportów, nalegał na obecność narkotycznego grzyba wśród meksykańskich Indian. Tak więc w 1919 stwierdził (15), że *nanacatl* był "div. géneros de hongos, especialmente un hongo negro que crece sobre estiércol y produce efectos narcóticos" ["Różnymi rodzajami grzybów, zwłaszcza czarnym grzybem, który rośnie na oborniku i wytwarza efekty narkotyczne"]., a w 1923, napisał w liście co następuje²:

"... widzę w twym opisie *Lophophora*, że dr Safford uważa tę roślinę za '*teonanacatl*' Sahaguna, co jest z pewnością błędne. Jest ona w rzeczywistości, jak twierdzi Sahagun, grzybem rosnącym na stertach łajna, który wciąż jest stosowany pod tą samą, starą nazwą przez Indian z Sierra Juarez w Oaxaca w ich świętach religijnych..."

Pierwszy opublikowany sprzeciw wobec identyfikacji Safforda ukazał się w 1937 (17): "Dem [the Safford identification] muss widersprochen werden. Die Nanacates sind Giftpilze, die mit Peyote nichts zu tun haben. Seit alten Zeiten ist es bekannt, dass ihr Genuss Rauschzustände, Extasen, und Geistesstörungen hervorruft, aber trotz ihrer Gefährlichkeit hat man sie überall, wo sie vorkommen, wegen ihrer berausenden Eigenschaften bis auf den heutigen Tag geschätzt". V. A. Reko (17) sugeruje, lecz bez potwierdzenia lub dowodów, że *nanacatl* mógł być gatunkiem *Amanita*. Jednakże to odrzucenie identyfikacji Safford'a, jest ważne o tyle, że po raz kolejny skupia uwagę na tym problemie. W 1937 i 1938, podsumowałem (23, 24) dowody przeciwko równości pejotlu i *teonanacatl*, a w 1938, La Barre (13) również zasygnalizował swe wątpliwości odnośnie identyfikacji Safford'a.

Fray Bernardino de Sahagun (ok. 1499-1590) był pierwszym Europejczykiem, który zarejestrował stosowanie *teonanacatl* jako narkotyku. Istnieje kilka odrębnych wzmianek o tej roślinie w *Historia de las cosas de Nueva España* (20). Jedna z tych wzmianek, w ogólnym rozważaniu użytecznych roślin, stwierdza, że:

... posiadali oni [Cziczimekowie] wspaniałą wiedzę o roślinach i korzeniach, i byli zaznajomieni z ich właściwościami i cechami; ci sami ludzie pierwsi odkryli i stosowali korzeń, który nazywali *peiotl*, i ci, którzy są przyzwyczajeni do jego jedzenia i picia stosowali go w miejsce wina; i to samo robili z tym, co nazywają *nanacatl*, co jest szkodliwymi grzybami, które upajają w taki sam sposób jak wino...

Bardziej szczegółowy raport o *nanacatl* można znaleźć w rozdziale poświęconym rozpatrywaniu roślin narkotycznych i intoksykacyjnych:

W regionie tym istnieją pewne małe grzyby, które zwane są *teonanacatl*; rosną w trawie (sianie) na polach i pastwiskach. Są okrągłe, mają raczej wysoki trzon, smukły oraz cylindryczny i nieco zwężający się. Przy jedzeniu mają kiepski smak, gryząc w gardło, i powodują intoksykację. Są lekarstwem na gorączki i na reumatyzm. Trzeba zjeść tylko dwa lub trzy. Ci, którzy je zjedzą mają wizje i czują słabość serca. I pobudzają do żądzy tych, którzy zjedzą ich wiele, a nawet kilka.

W pierwszym z tych fragmentów, Sahagun czyni wyraźne rozróżnienie między "korzeniem, który nazywają *peiotl*" a "*nanacatl*, które są szkodliwymi grzybami". Podobnie w jego rozdziale o roślinach narkotycznych, z którego pochodzi drugi fragment, Sahagun omówił "małe grzyby ... które zwane są *teonanacatl*", a w kolejnym ustępie rozpoznał *peiotl* jako odrębną roślinę:

2. List: B. P. Reko, Guadalajara, Meksyk, do J.N.Rose, z Narodowego Muzeum Stanów Zjednoczonych, Waszyngton, D.C., 18 lipiec 1923; strona zielnika nr 1745713, Narodowe Herbarium Stanów Zjednoczonych, Waszyngton, D.C.

Istnieje kolejne zioło w rodzaju ziemnego-*tunas*, które jest nazywane *peiotl*. Jest białe i rośnie na północy. Ci którzy je zjedzą widzą przerażające i zabawne wizje. Intoksykacja utrzymuje się przez dwa lub trzy dni a następnie ustępuje...

W trzecim nawiązaniu do grzybów, Sahagun wyjaśnił intoksykację w najdrobniejszych szczegółach:

Pierwszą rzeczą, którą jedli przy zbieraniu się były małe, czarne grzyby, które nazywali *nanacatl*. Są intoksykacyjne i powodują widzenie wizji a nawet pobudzają zmysłowość. Jedzą te grzyby przed świtem, a także piją czekoladę przed wschodem słońca. Jedzą te małe grzyby z miodem a gdy zaczną być nimi podekscytowani, zaczynają tańczyć, niektórzy śpiewają, inni płaczą, bo upoili się już grzybami. Niektórzy nie chcieli śpiewać lecz siadali w swych mieszkaniach i pozostawali tam jakby w nastroju medytacyjnym. Niektórzy widzieli w wizji jak umierają i płakali, inni widzieli jak byli pożerani przez dzikie zwierzęta; inni wyobrażali sobie, że zostali jeńcami pojmanymi w bitwie, że byli bogaci; że posiadali wielu niewolników, że popełnili cudzołóstwo i mieli mieć zmiażdżone głowy za to wykroczenie, że byli winnymi kradzieży, za co mieli być zabici, i wiele innych wizji, które widzieli. Kiedy upojenie małymi grzybami minęło, omawiali między sobą wizje, które widzieli.

Z trzech odniesień Sahaguna oczywistym jest, że rdzeń wyrazu *nanacatl* oznaczał "grzyb". *Teonanacatl* było prawdopodobnie poprawnym słowem dla gatunków narkotycznych, a *nanacatl* służyło jako termin bardziej ogólny. To bardziej ogólne stosowanie występuje w jeszcze innym z botanicznych odniesień Sahaguna do grzybów:

Stożkowe grzyby (*nanacatl*) *genus campos agrorum* w górach są dobre do jedzenia. W tym celu są gotowane; jeśli jedzone są na surowo lub słabo ugotowane, powodują wymioty lub biegunkę, i mogą zabić.

Kolejny dowód znaczenia *nanacatl* znajduje się w różnych kombinacjach, robionych poprzez dodawanie przedrostków wskazujących na kolor, siedlisko, lub atrybuty rośliny. Hernandez (8) opisuje narkotyczny grzyb pod nagłówkiem: "De *nanacatl* seu Fungorum genere". Uważał on *teonanacatl* za *teyhuinti* lub "intoksykacyjny", odróżniając od niego kilka innych typów grzybów: *iztacnanacame* (białe grzyby), *tlapalnanacame* (czerwone grzyby), oraz *chimalnanacame* (żółte-kuliste grzyby).

Jourdanet i Siméon (21) określają *teonanacatl* następująco:

"(*Teonanacatl*) c'est à dire: champignon dangereux. La terme générique est *nanacatl*, qui se met en composition avec d'autres mots pour désigner les diverses espèces de champignons."

"(*Teonanacatl*) to znaczy: niebezpieczny grzyb. Wyrazem rodzajowym jest *nanacatl*, który wchodzi w skład z innymi słowami na określenie różnych gatunków grzybów."

Siméon (26) analizuje kilka słów z *nanacatl* jako rdzeniem i wyraźnie zwraca uwagę na znaczenie tego terminu:

"*Nanacatl*, Champignon: *quauhtla-nanacatl*, champignon des bois; au. fig. *nanacatl nicté-ittitinemi* (Olm.), rendre quelqu'un pervers, lui donner de mauvais conseils. En comp.: *nonanac* ou *nonanacauh* (Olm.) mon champignon, R. *nacatl*?"

"*Nanacatl*, Grzyb: *quauhtla-nanacatl*, grzyb leśny; przen. *nanacatl nicté-ittitinemi* (Olm.), czyni kogoś perwersyjnym, udziela mu złych porad. W porówn.: *nonanac* lub *nonanacauh* (Olm.) mój grzyb, R. *nacatl*?"

"*Nacatl*, Chair, viande; ... *nonac*, ma viande, la chair que je mange."

"*Nacatl*, Ciało, mięso; ... *nonac*, moje mięso, ciało które jem."

"*Teonanacatl*, Espèce de petit champignon qui a mauvais goût, enivre, et cause des hallucinations; il est médicinal contre les fièvres et la goutte (Sah.) RR. *teotl, nanacatl*."

"*Teonanacatl*, Gatunek małego grzyba, który źle smakuje, odurza, i powoduje halucynacje; jest leczniczy przeciwko gorączce i dnie moczanowej (Sah.) RR. *teotl, nanacatl*."

"Teyhuinti, Qui enivre quelqu'un, enivrant; teyhuinti nanacatl, champignon enivrant."

"Teyhuinti, Który kogoś odurza, upajający; teyhuinti nanacatl, grzyb upajający."

Dodatkową część dowodu można znaleźć w stosowaniu słowa *nanacatl* we współczesnym Meksyku. Na targach żywności w Meksyku, grzyby nazywane są ogólnie *nacatl* (17).

Serna (25) zarejestrował bardzo kompletny opis *teonanácatl* i jego stosowania jako narkotyku i wyraźnie odróżnił go od pejotlu:

I tak się stało, że przybył Indianin ... przynosząc trochę kolorowych grzybów, które zbiera się na wzgórzach, przy ich pomocy dokonał wielkiego bałwochwalstwa. Lecz przed wyjaśnieniem tego (bałwochwalstwa) chciałem wyjaśnić naturę wspomnianych grzybów, które w języku meksykańskim zwane są *quatlannamacatl* ... grzyby te były małe i żółtawe i by je zebrać, kapłani i wszyscy mężczyźni, wyznaczeni jako pastory dla tych szalbierstw, poszli na wzgórza i pozostali tam prawie całą noc na kazaniach i zabobonnych modłach. O świcie, gdy zaczęła wiać niewielka bryza, którą znają, zebrali je (grzyby), przypisując im boskość. Mają one taki sam efekt jak ololiuqui i peyotl, bo gdy są jedzone lub pite, upajają, pozbawiając tych, którzy je przyjmują, zmysłów i sprawiając, że wierzą w tysiące absurdów.

Benvento w Kingsborough (10) sprawozdaje stosowanie grzybów do intoksykacji:

Mają kolejny rodzaj intoksykacji... która była wywoływana małymi muchomorami (tu toad-stools) lub grzybami... które są jedzone na surowo. Z powodu ich gorzkiego smaku, piją po nich lub jedzą je z odrobiną miodu, po czym szybko widzą tysiące wizji, zwłaszcza węży. Popadają w wariackie szaleństwo, i biegają szaleńczo po ulicach... W ich języku nazywają te grzyby *teunamacatlth*, słowo, które oznacza "chleb bogów"...

Opierając swoje twierdzenie na etymologii zaproponowanej przez Siméon (21,25), LaBarre (14) zwraca uwagę, że etymologia Benvento jest błędna. Rozpowszechnione jest przekonanie, że *teonanácatl* oznacza "chleb bogów" lub "ciało bogów". Zatem, w niepublikowanym manuskrypcie, V. A. Reko (16) stosuje znaczenie "boskiego pokarmu o miękkiej lub mięsistej naturze" ["divine food of a soft or fleshy nature"] do *teonanácatl*. Safford (18, 19) niezmiennie używał określenia "ciało bogów" ["flesh of the gods"]. Bancroft (1), mówiąc o intoksykantach Nahuatlów, pisze: "Wśród składników stosowanych do uczynienia swych napojów bardziej intoksykacyjnymi, najpotężniejszym był *teonanácatl*, 'ciało bogów', rodzaj grzyba, który wzbudzał namiętności i sprawiał, że biorący widział węże i różne inne wizje."

O wiele mniej wyraźnych odniesień do stosowania grzybów do intoksykacji istnieje w Meksyku. Nie mają one powszechnych nazw lub opisów, które mogłyby służyć do identyfikacji rośliny, prawdopodobnym jest, że niektóre z odniesień dotyczą tego samego gatunku *Paneolus*, który został zidentyfikowany jako *teonanácatl*. Jedno z tych odniesień (11) relacjonuje, że gościom, którzy przybyli na koronację Montezumy zaoferowano do zjedzenia "dzikorosnące grzyby"; te ich odurzyły i skłoniły do tańca. Duran, cytowany przez Bourke (2) twierdzi, że po ofierze z ludzkich istot na koronacji Montezumy II, mnóstwo osób jadło surowe grzyby i że wywołały one intoksykację, która była o wiele silniejsza niż intoksykacja alkoholowa; wielu popełniło samobójstwo w szczyście intoksykacji; niektórzy otrzymali wizje i byli, w ten sposób, dopuszczeni do przewidywania przyszłości. Prawdopodobnie bezpiecznie można założyć, że roślinami wspomnianymi w tych dwóch przypadkach był *teonanácatl*, *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* lub gatunek pokrewny. Wielkie podobieństwo intoksykacji do tej, którą Ford (6) opisał dla *Paneolus* zdaje się sugerować, że intoksykantem był przedstawiciel z tego rodzaju.

Thompson (27) informuje, że Saville stwierdził iż Tizoc, Aztecki władca, który został otruty po pięciu latach panowania, mógł zostać zabity poprzez podstawienie trujących grzybów pod odurzające, które były normalnie jedzone na ceremoniach. Jeśli tak było, to prawdopodobnie instrumentem śmierci był Muchomor zielonawy *Amanita phalloides* (Fr.) Quél.,. Ponieważ ten niezwykle trujący grzyb nigdy nie mógłby zostać przeoczony lub pomyłony z gatunkiem *Paneolus*, twierdzi się, że musiano zastosować grzyby suszone, w którym to stanie podstawienie byłoby mniej trudne.

Odkrycie stosowania *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* jako narkotyku wśród Mazateków z Oaxaca i

jego identyfikacja jako *teonanácatl* starożytnego Meksyku znacznie zwiększyła naszą wiedzę o użytecznych Podstawczakach. Choć rodzaj *Paneolus* był znany z posiadania właściwości trujących i narkotycznych, jego stosowanie do intoksykacji nie było sprawozdawane, z tego co udało mi się dowiedzieć, dla żadnego prymitywnego narodu spoza Meksyku. Muchomor czerwony *Amanita muscaria* (L.) Pers., był trochę rytualnie stosowany jako narkotyczny intoksykant przez tubylców z Kamczatki, i przez wiele lat było to dość intensywnie badane botanicznie, chemicznie, medycznie, oraz etnologicznie. *Amanita muscaria*, tak jak *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus*, jest szeroko rozpowszechniony, lecz jego stosowanie jako prawdziwego narkotyku jest ograniczone do stosunkowo niewielkiego obszaru Kamczatki w północnowschodniej Syberii, tak jak stosowanie *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* jako narkotyku jest najwyraźniej znane jedynie z Meksyku. Dorman w Bourke (2) informuje, że grzyby były czczone w Antylach, w Wirginii, oraz w Kalifornii. Praktyka taka może być interpretowana jako wskazująca na możliwe uprzednie stosowanie tej rośliny jako narkotyku do wytwarzania proroczego delirium. Być może jednak, cześć przyznawana grzybom wynika z innych całkowicie niezależnych przyczyn.

IV. Podsumowanie

1. *Paneolus campanulatus* L. var. *sphinctrinus* (Fr.) Bresadola jest stosowany jako narkotyk w życiu codziennym i w dywinacji oraz guślarstwie wśród mazateckich Indian północnowschodniego Oaxaca.
2. Gatunek *Paneolus* jest wykorzystywany jako narkotyk przez Indian Otomi z Puebla i regionów przyległych.
3. Rozmiar, kolor, forma, zwyczaje wzrostu, zastosowania, oraz narkotyczne efekty *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* tak ściśle odpowiadają opisom tych samych aspektów dotychczas nieznanego *teonanácatl* wczesnych pisarzy meksykańskich, że nie może być wątpliwości, że gatunek ten reprezentuje intoksykacyjny grzyba, który był w bardzo szerokim zastosowaniu w życiu codziennym, w ceremoniach, oraz przy dywinacji i guślarstwie wśród Azteków i Cziczimeków w czasie hiszpańskiego podboju.
4. Odkrycie stosowania *Paneolus campanulatus* var. *sphinctrinus* jako narkotyku oraz zidentyfikowanie tego grzyba z *teonanácatl* powinny rozwiązać niejasność będącą w literaturze wynikiem błędnego zidentyfikowania *teonanácatl* jako pejotlu przez Safforda.
5. Odnośniki we wczesnej literaturze wskazują, że Aztekowie posiadali rozległą wiedzę o użytecznych i szkodliwych Podstawczakach.
6. Choć gatunki *Paneolus* występują na całym świecie i znane są z posiadania intoksykacyjnych lub nieco trujących właściwości, nie są znane żadne odnośniki do ich stosowania jako narkotyków przez prymitywne ludy poza Meksykiem.

BIBLIOGRAFIA

1. Bancroft, Hubert Hugh "The native races" vol. 2, p. 360, San Francisco, 1882.
2. Bourke, John G. "Scatological rites of all nations" Washington, 1891.
3. Bresadola, J. "Iconographia Mycologica" t. 894, Milan, 1931.
4. Britton, N.L. and Rose, J.N. "The Cactaceae" vol. 3, Washington, D.C., 1922.
5. Douglas, B. "Mushroom poisoning" Torrey, vol. 17, pp. 171-175, 209-221, 1917.
6. Ford, W.W. "A new classification of mycetismus (mushroom poisoning)" Trans. Assoc. Am. Physic, vol. 38, pp. 225-229, 1923.
7. Fries, Elias "Epicrisis systematis mycologici seu synopsis Hymenomycetum" pp. 235-236, Upsala, 1836-38.
8. Hernandez, Francisco "De historia plantarum Novae Hispaniae" vol. 2, p. 357, Rome, 1790.
9. Johnson, Jean Bassett "Elements of Mazatec witchcraft" Am. Anthropol., ined.
10. Kingsborough, Lord "Antiquities of Mexico" vol. 9, Ritos antiquos, p. 17, London-New York, 1848.
11. Kingsborough, Lord "Antiquities of Mexico" vol. 9, Cronica mexicana, p. 153, London-New York, 1848.
12. Krieger, Louis C.C. "A popular guide to the higher fungi (mushrooms) of New York State" N. Y. State Mus. Handb. 11, Albany, 1935.
13. La Barre, Weston "Native American beers" Am. Anthropol., vol. 40, no. 2, pp. 224-234, April-June, 1938.
14. La Barre, Weston "The peyote cult" Yale Univ. Publ. Anthropol., no. 19, pp. 128-130, 1938.
15. Reko, Bias Pablo "De los nombres botánicos aztecos" El. Mex. Ant., vol. 1, no. 5, pp. 113-157, December 1919.
16. Reko, Victor A. "Was bedeutet das Wort *Teonanácatl*?" Unpublished manuscript.

[tłumaczenie: cjuchu]